

Slovenci v Ameriki.

Spisal Zmago Valjavec (New-York).

Najkrasnejši in najbogatejši del sveta, zemlja, ki jo moremo nazivati vzor gostoljubja in svobode, dežela duševne neodvisnosti in napredka, kraj, v katerem človek ve, da je človek in ne rob despotov — svobodna Kolumbija in njej na čelu Zedinjene države, so zbirališče onih, s katerimi domovina onostran oceana ni mogla in večkrat tudi ni hotela postopati tako, kakor postopa mati s svojo deco. Amerika je pribežališče nezadovoljnežev in nesrečnikov, ki iščejo svoje sreče izven rodne jim zemlje, v kateri nimajo ničesar razen jada, bede in duševnih bolesi pričakovati, in ki jih je nemila usoda zanesla semkaj na naše obale, da prično z novim, povsem drugačnim in največkrat srečnejšim življenjem, nego je bilo ono v deželah, kjer jim je tekla zibelka in kjer jih je pomanjkanje najpotrebnejših stvari ter vsestransko robstvo tiralo do obupa . . .

Iz nezadovoljnežev, srečolovcev, propalic, ubojic in sličnih eksistenc ter živih svedokov kulture vseh narodov, so nastale v Ameriki prve naselbine, katere so izredno hitro naraščale in postale ona privlačna moč, ki je kasneje dovedla semkaj zastopnike vseh ljudskih razredov in vseh narodov. Nastala so mesta in v teh mestih kolonije različnih narodov. Kraj Arabcev bivajo Asirci, kraj Kitajcev Italijani, kraj Japoncev Nemci, Irci, Angleži, Francozje in vsi slovanski narodi. Bivši največji sovražniki so tukaj iskreni prijatelji in vzajemno delujejo za napredek velike in svobodne nove domovine, katere blagopokojni ustanovitelji Washington, Hidalgo Bolivar in drugi so svojim naslednikom preskrbeli neodvisnost v pravem pomenu besede, enakoveljavnost in enakopravnost, za kar jim bodo vedeli državljani te ali one republike na večne čase hvalo in za kar jih skupno ljudstvo ne glede na narodnost obožuje.

Ljudje, katerih nade in pričakovanja so se v stari Evropi izjalovile, nadalje oni, kateri onostran oceana v takozvanih »višjih krogih« niso imeli prijateljev in torej tudi neobhodno potrebne protekcije niso bili deležni, katerih upanje se je izpremenilo v razvaline, kakor tudi oni, ki so tamkaj svobodo preveč ljubili, postali so tukaj najboljši državljani. Taki ljudje ljubijo svojo novo domovino nad vse. Svobodna domovina in v taki domovini biti svoboden državljan, domovina, ki daje svoji deci vse ono, česar poželi — z marljivostjo

in vztrajnostjo se vse doseže — je ideal in geslo Amerikancev, geslo, ki se vcepi v njih čuvstva že v prvi mladosti, in katero podeduje generacija za generacijo. Njim je domovina prava mati, ki jih vodi po pravem potu, ki vzorno skrbi za osebno in duševno svobodo ter vzgojo.

* * *

Ta krasna in svobodna zemlja je postala tudi domovina nekaterim Slovencem, ona je postala naša prava mati, katera nas preživlja, nas neguje; ona je naša mati, ki v mnogih ozirih skrbi za nas bolje in lepše nego rodna nam zemlja evropska. S tem pa še nikakor ni rečeno, da smo se izpremenili po naših čuvstvih, ostali smo to, kar smo bili: ostali smo Slovenci; premenili smo svojo domovino, svojo mater, ali narodnost nam je ostala ista, ter smo vkljub temu, da smo na tisoče in tisoče milij oddaljeni od slovenske zemlje, vendarle sinovi majke Slave.

Napačna je trditev, da je Slovenec le oni, kateri je rojen na zemlji slovenski. Ta trditev se je, žal, tudi pri nekaterih ameriških rojakih udomačila. Potemtakem bi lepo število mladih naših rojakov, ki so rojeni v Zedinjenih državah, ne imelo pravice nazivati se Slovence. Toda temu ni tako. Običaji ljudstva, med katerim je bil vzgojen, sicer vplivajo na človeka, običaji in šege postanejo druge, mišljenje in nazori se izpremene, pač pa ostane v človeku narava njegovih prednikov, kajti tudi v tem pogledu velja prislovica, da »jabolko ne pade daleč od drevesa«, torej tudi v tujini rojen Slovenec ostane Slovenec. Njegov tip, njegova vsem Slovanom lastna dobrosrčnost, njegova narava, njegov priimek in sploh vse, kar je na njem opaziti, glasno priča o njegovi narodnosti. Kakor je med našimi državljani lahko spoznati tip Italijana, Španjolca, Grka, Nemca in Angleža, baš tako lahko je tudi ločiti Slovence in Slovane sploh od vseh drugih tu živčih narodov. Najdragocenejša in najmilejša posest naroda je pa njegov jezik, in čim narod izgubi svoj jezik, potem ni več narod, kajti narod živi le toliko časa, dokler si ohrani svoj jezik. Po njem in skoraj edino le po njem je ločiti narod od naroda v širšem zmislu. Jezik je narodov zaklad, jezik slovenski je naš najdražji biser, naše vse, in njega izgube nam ves svet ne more nadomestiti. Da si ohranimo svoj jezik, pa moramo gojiti tudi idejo naroda, idejo slovensko. Koderkoli hodi Slovenec, kamorkoli ga zanese usoda, tam naj tudi ostane Slovenec; povsod naj čuva svoj jezik, naj bode ponosen na svoj zaklad, ponosen, da je sin Slovenije

in vsakdo ga bode čislal, vsakdo ljubil. To je edini način, po katerem moremo v tujini izpolniti sveto dolžnost do milega nam našega naroda, in naši potomci ostanejo isto, kar so bili naši dedje.

A kaj bode z našimi v Ameriki rojenimi rojaki, kateri niso videli biserne Save, niti divne Drave, snežnega Triglava in Adrije sinje, kateri niso hodili po dolinah Slovenije, ki niti koščka na Slovenskem pridelanega kruha, niti kapljice na slovenski zemlji pridobljenega vina niso zaužili, in katerim pripovedujejo roditelji, da se v »starem kraju« živi siromašno, bedno in mrtvo življenje, da tam ni zabav, modernih plesnih veselic, večernih koncertov, gledališč, električne železnice, klubov i. t. d.?! Ali potem prestane Slovenec biti Slovenec? Nikakor! On sicer ne želi živeti v razmerah svojih prednikov in si nekako apatično predstavlja domovino svojih roditeljev, živi po ameriškem običaju in šegah, on ljubi Ameriko kot svojo domovino in rodno zemljo, on živi za svobodo in v svobodi, toda on je še vedno Slovenec... In Slovenija ni samo dežela med Adrijo in Dravo, temveč Slovenija je povsod, koder biva rod slovenski. Na ta način moramo razločevati v Ameriki dvojni značaj slovenski, namreč stari in mladi, evropsko- in ameriškoo-slovenski.

Da Slovenci-Amerikanci ne sprejmejo navad in običajev evropskih bratov, da ne ljubijo evropskih zabav, narodnih plesov, noše itd. ter da se radi poslužujejo angleščine, jim tega gotovo nihče ne more šteti v zlo; kajti vzrasli so na ameriških tleh, oni ljubijo svojo rodno zemljo, katera jih živi, redi in ljubi; ameriškoo življenje je njih življenje, oni od rojstva žive v ameriških praktičnih razmerah, od katerih je tudi njih obstanek odvisen; in to je novi tip slovenski: s l o v e n s k o - a m e r i k a n s k i.

Ustava Zedinjenih držav nam jamči svobodni razvoj. Zedinjene države so nam najlepši vzgled združenja in prosperitete. One same nas na ta način napotujejo, da se, čeravno krajevno razkropljeni, narodno družimo in da duševno tvorimo eno samo kolonijo, ki se razprostira od atlantskih obal pa vse do Tihega morja. In v tej koloniji živi, napreduje in rodi najlepše sadove narodna misel, misel svobodne Slovenije. Posebne politike nimamo, toda tega tudi naši evropski rojaki v pravem pomenu besede nimajo. Pač pa uživamo svobodo tudi v narodnem pogledu, in uvažujoč to dejstvo, bi res ne bilo umestno da bi gojili takozvano utopijsko politiko. Naša glavna politika je, da ostanemo Slovenci in da smo tudi Amerikanci.

(Dalje prihodnjič.)

Slovenci v Ameriki.

Spisal Zmago Valjavec (New-York).

(Dalje.)

Večina semkaj došlih Slovencev je kmečkega, oziroma delavskega stanu, inteligenca in ostali stanovi tvorijo le majhen del tukajšnjih Slovencev in njih stališče je brezdvomno najtežje. Medtem ko je kmečkemu mladeniču na farmah in v nebrojnih tovarnah dela ob vsakem času na izbero, in medtem ko ostane rokodellec običajno pri svojem delu, mora človek brez rokodelstva prijeti za vse, kar se mu ponuja. Da pri tem ne sme misliti na službo pri trgovini ali celo v pisarnah, je samo po sebi umevno, kajti kdor hoče dobiti tako službo, mora pred vsem znati angleščino in poznati krajevne razmere ter odnošaje in običaje, kar vse je od evropskih srednjeveških razmer sila različno. Iz tega sledi, da je zastopnike evropske inteligence, aristokracije in »modre krvi«¹ večinoma najti kot natararje in pometače v mestnih gostilnicah, večkrat tudi kot postopače v raznih pariškemu Mont-Martre sličnih delih raznih mest. Le s skrajnim naporom in z vso mogočo energijo dosežejo taki ljudje po preteku časa boljše stanje, bodisi pri podjetjih svojega noroda ali pa pri raznih trgovinah, pri mestu in državi. Mnogi se že po kratkem bivanju vrnejo v Evropo in tam zabavljajo, češ, da je v Ameriki mnogo slabše nego v Evropi. O tukajšnjih razmerah in življenju pripovedujejo, kakor da bi poznali Ameriko baš tako kakor svojo domovino, in ljudje jim verjamejo. Toda baš takim osebam ni verjeti; kajti da so marljivi in vztrajni, bi tudi dosegli uspehe, in potem bi bilo njih mnenje vse drugačno, potem bi tudi oni ljubili Ameriko, ljubili novi svet in novo življenje.

Ko človek prebije prvi stadij tukajšnjega življenja, odprta so mu vsa pota v bodočnost. Po izpričevalih, maturah, legitimacijah in sličnih živo govorečih pričah evropske nepraktičnosti tukaj nihče ne vprašuje; vprašanje, kje si bil, kaj si delal, kako si se tam vedel, so tukaj tudi brez veljave in pomena, da, še celo po imenu in priimku se vedno ne vprašuje, pač pa, koliko denarja človek za svoje delo zahteva. Ako je novi uslužbenec svoji nalogi kos in če izvrši delo povoljno, bode tudi obstal v službi; njegovo delo služi gospodarju mesto izpričevala, njegovo vedenje nadomešča ostale svedočbe.

Občevanje gospodarjev in uslužbencev, pa bodisi v največjih uradih in trgovinah ali pa v preprostih delavnicah, je prijateljsko in kolegialno. Tu ni opaziti one ošabnosti šefov in poslovodij, ki se je Evropa še ni otresla in ki je podobna klečeplastvu v Orientu. V tem pogledu velja delavec enoliko kakor gospodar, in kdo bi v takih razmerah z veseljem ne delal, kdo ne bi čislal svobode, kdo ne bi ljubil svobodne domovine? Ako pa komu služba ne ugaja, sme jo takoj ostaviti, kajti postava, oziroma država svojih državljanov v izvršitvi svoje volje ne sme in niti ne more ovirati, kakor se to godi v Evropi z znano štirinajstdnevno odpovedjo. Istotako tudi potovanja iz enega kraja v drugega ni treba naznanjati oblastim, kajti oblasti služijo ljudstvu in so od ljudstva odvisne, ne pa ljudstvo od oblasti, in oblasti morajo storiti to, kar jim ljudstvo veleva, ne pa narobe!

Dnevni delavni čas je navadno daljši nego v Evropi. Opoldanski odmor traja le pol ure, kvečjemu eno uro, kar pa popolnoma zadostuje za kosilo. Opoldne ne gre nihče domov, temveč vsakdo prinese kaj malega, mrzla jedila, lunch s seboj, ali pa pohiti v bližnje restavrate, v katerih je dobiti le jedila in vodo. Ob polšesti, oziroma ob šesti uri je dnevno delo končano, potem vsakdo hiti domov h kosilu ali večerji, k zabavam, prijateljskim sestankom, v društvena zbirališča, v klube, gledišča, k raznim predavanjem, v knjižnice in naravno tudi v gostilne.

Soboto popoldne je postavni praznik (le v nekaterih državah). Ob nedeljah se ne dela; gostilne, katere morajo biti zaprte, le navidezno in pri glavnih vratih ne poslujejo, tem bolj pa pri stranskih, kajti policaji, ki morajo skrbeti za red, cenijo denar istotako kakor posestniki gostilen, kateri dajo policajem nagrado v denarju in blagu.

Prislovica »Time is money« je pri nas za vse stanove in sloje ljudstva merodajna. Ona je vzor in najvažnejši zakon države in ljudstva. Vsestransko tekmovanje izpodbuja ljudstvo do dela, do novih iznajdb in splošnega napredka. Kar dela temu v resnici najpraktičnejšemu in povsem naravnemu zakonu ovire, se mora odstraniti. Zadevne ovire niso le znamenje nazadovanja, temveč tudi izguba časa — in »time is monoy«. Cerkvinih praznikov nimamo. Tudi to pomenja izgubo časa, pač pa obhajamo praznike novega leta, Lincolnovo rojstvo, Washingtonovo rojstvo, Veliko noč, venčanje grobov, praznik neodvisnosti, delavski dan, zahvalni dan in Božič, toda tudi to pomenja izgubo več nego enega tedna v letu in tudi ta čas je

denar. Ali kateri državljani ne bi slavili Washingtona, kdo ne bi obhajal spominskega praznika proglašenja neodvisnosti?!

Kakor povsod, tako igra tudi pri nas glavno ulogo denar. Denar je vsem stanovom vse; denar je sredotočje želja vseh slojev ljudstva in vseh ljudi brez izjeme; brez njega ni eksistence. Samo ena primerjalna V javne prostore, zabavišča, dirkališča, koncertne dvorane i. t. d. brez vstopnine ni mogoče priti; vendar pa to ni nič čudnega, saj v Evropi vlada iste razmere, toda plačati vstopnino za obisk svetišča in cerkev je res nekaj izrednega. V tem oziru so si svetišča vseh veroizpovedanj in narodov enaka ter postopajo vzajemno in vprav hvalevredno praktično. Plačal sem vstopnino, ko sem obiskal Buddhovo pagodo, Kon-Fu-Tsejev tempelj, mohamedansko mošejo, židovsko sinagogo, luteranske, anglikanske, baptistovske, katoliške in vse druge cerkve ter templje. Po nekaterih cerkvah dobi obiskovalec tudi vstopnico, s katero more dobiti tudi sedež v svetišču. Mnogo ljudi že samo radi tega ne obiskuje cerkev. Mnogo jih je, ki hočejo tudi za ta denar kaj dobiti, oziroma zaužiti, ter primerjajo svetišče z gledališčem. O Slovencih tega seveda ne moremo trditi. Njih pobožnost je tostran morja istotaka kakor v domovini.

To so v kratkih potezah razmere, po katerih se ravna ameriško življenje in v katerih žive tudi Slovenci, v kolikor so naseljeni po mestih, kjer ni večjih slovenskih kolonij. Življenje v mestih, kjer so večje slovenske naselbine in kjer v posameznih ulicah bivajo skoraj izključno le Slovenci, je pa skoraj isto kakor na Slovenskem. Slovenci v takih naselbinah so večinoma tovarniški delavci, premogarji ali pa rudarji, kateri po napornem dnevnem delu na ameriške mestne zabave, in če se vrše tudi v neposredni bližini, gotovo ne mislijo, pač pa se vesele po svoje, kakor so se veselili v daljni domovini. Tu je slišati slovenske napeve, igranje na harmoniko in veselo vriskanje, trkanje kozarcev ter originalne slovenske dovtipe. Obiteljsko življenje je isto kakor v Evropi. Stanovanja so opremljena preprosto, razkošnosti iščeš zaman. Neoženjeni Slovenci se iz ekonomskih ozirov nastanijo v skupna stanovanja, v katerih razen postelj in kovčegov pod njimi in kakšne spominske slike ni ničesar opaziti. Jedila si kupujejo vsak sam za sebe, ki jih jim dotična gospodinja pripravi za večerjo in lunch. Na ta način za hrano in stanovanje le malo potrošijo in prihranijo lepe denarje, ki jih pošiljajo redno na Slovensko, da tam rešijo svoje posesti in domovja propada in rubeži. Žalostno je, da morajo Slovenci v daljnem svetu trdo delati, da tako rešijo svoja domovja, kjer jim je tekla zibelka

in kjer so se učili mile materinščine. Toda temu niso sami krivi in tudi domovina ni temu kriva . . .

Čeprav se je vršilo leta 1900. v Zedinjenih državah ljudsko štetje, iz dotičnih državnih uradnih izvestij ni razvidno, koliko Slovencev je v Zedinjenih državah. Pač pa moremo iz medsebojnega občevanja slovenskih naselbin določiti, da število ameriških Slovencev preseza 100.000 glav, katere žive skoraj po vseh državah iztoka, zapada, severa in juga.

Največ Slovencev živi v naslednjih državah:

V Pennsylvaniji 8000, v Ohio 5000, v Illinoisu 5000, Coloradu 4000, v Michiganu 4000, v Minnesoti 4000, Montani 3000, v New-Yorku (država) 1200, Kansasu 1000, v Washingtonu 1000 in v Californiji 1000.

Večje slovenske naselbine se nahajajo v Clevelandu, O., kjer živi nad 4000 Slovencev. Večina njih dela po tovarnah za izdelovanje železja, jekla, žice itd. Skoraj vsi stanujejo v eni ulici, katere ne moremo zvati lepe, kajti hiše so večinoma lesene in vsled neprestanega dima iz tisočernih tovarniških dimnikov zakajene. V tej ulici, St. Claire imenovani, se zdi človeku da ni v Ameriki, temveč na Kranjskem. Tu je slišati po največ slovenski, hrvaški in poljski jezik, tu so slovenske gostilnice, in tu vlada ob nedeljah slovensko življenje. Kjerkoli biva par sto Slovencev skupaj, tam si gotovo zgrade svojo cerkev, kajti Slovenec ostane tudi v tujini pobožen. Tekom časa se izpremene seveda tudi njih nazori, in mnogo Slovencev, osobito oni, ki ne bivajo v večjih slovenskih naselbinah, temveč med Amerikanci, se je tudi v tem pogledu poameričanilo. Tudi clevelandska slovenska cerkev je lesena, primitivna stavba, ki so jo zgradili Slovenci s pomočjo prostovoljnih prispevkov.

Najlepša in z ozirom na blagostanje njenih prebivalcev prva slovenska naselbina je pa brezdvomno Calumet ob Gorenjem jezeru v državi Michigan, kjer biva nad 2000 Slovencev. Naši tamošnji rojaki se bavijo večinoma z rudarstvom v bakrenih rudokopih, razen tega pa najdeš tukaj obrtnike, trgovce, delničarje rudnikov, gostilničarje in vse druge obrte. Največja trgovina v mestu je slovenska; nje posestnika sta brata Vertin, ki ob prihodu v Ameriko nista bila bogatejša nego drugi naseljenci. Toda z marljivostjo, naporom in vztrajnostjo sta ustanovila trgovino, kakršne bi zaman iskali v Ljubljani in katero bi tudi na Dunaju morali uvrstiti med prve. Omenim naj še trgovca Rupeja, ki sta na isti način obogatela in premoreta danes pol milijona dolarjev.

Vsak slovenski rudar v Calumetu je posestnik krasne hiše; vsi služijo lepe novce do 68 dolarjev na mesec, ki jih seveda ne potrošijo, kajti življenje je ceno in stare domovine se vsakdo z nekakimi žalostnimi spomini spominja.

V Calumetu so bili spomladi izvoljeni štirje Slovenci in dva Hrvata v mestno zastopstvo. Calumet je nekako središče slovenske zavednosti, gostoljubja in napredka. Tu je ameriški običaj vplival blago in koristno na naše rojake, tukaj je opazati napredek, ki času primerno hiti dalje kljub temu, da šteje naša največja mihiganska naselbina le nekaj nad 2000 oseb.

Naselbina Joliet v državi Illinois šteje kakih 3000 slovenskih stanovnikov, ki se večinoma bavijo z tovarniškim poslom. Naselbina napreduje v vsakem oziru lepo. Življenje tamošnjih Slovencev je isto kakor na Slovenskem, pa bodisi v obiteljskem ali pa duševnem oziru. Tudi v tem mestu je gmotno stanje naših rojakov mnogo boljše nego v stari domovini, in tudi tukaj imamo svoje zastopnike raznih obrtov. Tu so nastale slovenske trgovine, od katerih naj omenim gospoda Golobiča in Turka; poslednji je tudi posestnik velike tovarne pohišta.

Jolietski Slovenci imajo tudi svojo zasebno šolo, katera je edina slovenska šola v Ameriki; oskrbujejo jo šolske sestre.

Ob tej priliki pa naj omenim, da od zasebnih šol ameriška mladina še nikoli ni imela mnogo koristi. Ti zavodi za prvo dobo mlademu naraščaju sicer ohranijo jezik in znanje, katero dotični narod smatra za neobhodno potrebno; toda zasebne neangleške šole, v katerih se goji deloma tudi protiamerikanski dub in mišljenje, nikakor niso praktične in večkrat celo za kasnejši napredek škodljive. V teh šolah je veronauk obligaten predmet, kar pa Amerikancu pomenja izgubo časa, in deca, ki prihaja iz zasebnih v javne šole, nikoli ne more napredovati s tistimi otroki, kateri prav od početka obiskujejo javne šole, ki jih smemo po vsej pravici nazivati vzor vsega šolstva. Namen zasebnih šol je, da ohranijo tukajšnji generaciji materinščino, kar je zelo lepo in rodoljubno, toda čim pride mladenič ali mladenka v trajno dotiko z Amerikanci, je njegova, oziroma njena glavna želja ta, da postane tudi on Amerikanec ali Amerikanka in Yankee, kajti le na ta način so človeku odprta pota v bodočnost in do stalnega zaslužka, od katerega smo tukaj istotako odvisni, kakor v tužnji nam rodni zemlji. Ako prva ali druga generacija ohrani svoj jezik, se tretja gotovo popolnoma poameričani. Temu odpomoči ni mogoče, kajti ameriške razmere in ljubav

mladine do svoje domovine je tako velikanska, da se v Ameriki rojeni potomci vseh narodov sramujejo in čutijo razžaljene, ako se jim očita, da niso Amerikanci. Tako se godí ne le nam, temveč vsem, v Evropi še tako trdnim narodom.

Slovenska naselbina v Pueblu, v državi Colorado, šteje nad 1000 oseb. Tamošnji Slovenci delajo tudi večinoma po tovarnah ter žive vobče bolje nego na Slovenskem.

Nadalje imamo Slovenci skoraj po vseh državah več naselbin, ki štejejo po par sto do tisoč oseb.

Naselbine, v katerih se naši rojaki pečajo s poljedelstvom, so v državi Minnesoti, Californiji, Washingtonu in Jowi. Najstarejši slovenski poljedelski naselbini v Minnesoti sta Krain Town in St. Anthony, kjer so se naselili večinoma Gorenjci in kjer je sedaj najti večinoma že potomce prvih slovenskih naselnikov. Druge slovenske naselbine v imenovani državi so Eveleth, Virginia, Biwabick, Sparta, Tower, Loudan in Ely; poslednja šteje nad 800 naših rojakov.

Največ ameriškanskih Slovencev se pa peča z rudarstvom, ki je v Zedinjenih državah najbolj razvito in pri katerem se tudi najlepši novci zaslužijo. Ni eden del sveta ni v tem pogledu tako bogat kakor Amerika, in tukajšnje Slovence je najti po vseh zlatih, srebrnih, bakrenih, železnih, svinčenih in vseh ostalih rudnikih. Največ jih je seveda po premogokopih; baš poslednjih je pri nas v izobilju.

Slovenski premogarji so večinoma v Alabami, Arkansasu, New-Mexiki, Ohiu, Pennsylvaniji, Virginiji, West Virginiji, Wyomingu in Utahu, dočim naši rudarji zlatih rudnikov delajo v Alaski (Klondyke), v britanski Columbiji (Dawson City), v Coloradu in Arizoni. V Alaski je nastanjenih kakih 50 Slovencev, kateri tvorijo nekako jedro slovenskih pustolovcev. Rudarji srebrnih rudnikov so večinoma v državah Colorado, Nevada, Montana, Idaho in New Mexico. Bakreno rudarstvo je najbolj razvito v Michiganu in Montani in večina tamošnjih Slovencev se muči v bakrenih rudnikih.

V rudniških državah so nastale v sledečih mestih večje slovenske naselbine: Calumet, Mich.; Leadville, Colo; Aspen in Elyria, Colo; Butte, East Helena, Mont.; Federal, Johnstown, Belle Vernon, Baggley, Pa; Iron Mountain in Dollar Bay, Mich.; Rock Springs, Wys.

Večje slovenske naselbine, v katerih se bavijo naši rojaki z raznimi posli in so večinoma tovarniški delavci, so: Pittsburg, Alleg-heny, Steelton, Forest City, Pa.; Chicago in La Sale, Ill.; Lorain, O.; Omaha, Nebr.; Aldridge, Mont.; San Francisco in Crockett, Cal.

Tudi v južnih državah je nastanjenih mnogo Slovencev, ki se skoraj izključno bavijo z izdelovanjem dog za sode. Tamošnji Slovenci so večinoma Notranjci in Dolenjci, iz katerih krajev so svoj čas — (morda še dandanes?) — hodili na Hrvaško izdelovat doge. Središče in zbirališče vseh in torej tudi slovenskih uničevalcev ameriških gozdov je mesto Memphis v državi Tennessee. Tukaj se na zimo zbero naši dogarji in potem potujejo v večjih in manjših skupinah v Missisipi, Arkansas, Texas, v viteško Kentucky in Louisiano, dočim nekateri ostanejo v solnčni Tennessee. Ker podnebje v južnih državah ni ugodno zdravju in ker se skoraj vsakega loti mrzlica, beže naši tamošnji rojaki proti severu ali pa celo v daljno Evropo, kakor hitro nastane vročina. Ker bivajo dogarji v gozdih, tudi mnogo ne potrošijo in si torej po leti lahko privoščijo spremeno zraka.

V newyorški državi prebiva nad tisoč Slovencev. Žive raztreseno po raznih mestih. V New-York City, ali bolje v Velikem New-Yorku, všteti mesta Jersey City, Hoboken in Newark, katera slednja so v državi New Jersey, ki pa vendar spadajo k takozvanemu okrožju metropole, nas je le do 200 Slovencev. To so razni obrtniki, uradniki, posestniki in tovarniški delavci. Ako pa prištejemo še naše »nemške« Kočevarje, ki žive v New-Yorku in ki večinoma delajo v raznih sladkornih tovarnah, raztresenih po mestnih delih Manhattanu in Brooklynu, naštejemo tudi newyorških Slovencev nad 1000.

V Little Fallsu (New-Yorku) je velika tovarna za testenino; tam dela 70 slovenskih deklet.

Čeprav smo ameriški Slovenci krajevno ločeni ter raztreseni skoraj po vseh državah in celo onostran mej Zedinjenih držav, tvorimo vendarle eno samo kolonijo, čije središče so tukajšnja v dveh skupinah zedinjena društva. Ameriški Slovenci so ustanovili nad 80 društev, ki so vsa podporna društva in katerih namen je, dajati bolnim članom denarno podporo, umrlemu pa prirediti dostojen pogreb in plačati njegovim dedičem podporo v znesku 800—1000 dolarjev.

Večina društev, katerih nekatera imajo tudi pevske in godbene odseke, je zedinjena v dveh glavnih skupinah, in to: »Jugoslovanska kat. Jednota« s sedežem v Ely, Minnesota, z društvenim glasilom »Glas Naroda« v New-Yorku in »Kranjska kat. Jednota« s sedežem v Jolietu, Illinois, z društvenim glasilom »Amer. Slovenec« istotam.

Vsako leto se vrše v določenem mestu glavna zborovanja delegatov vseh slovenskih društev te ali one skupine. Ob tej priliki se sestanejo Slovenci iz vseh vetrov. Da je sestanek iskren, mi ni

treba še posebej omenjati. Pri letnem zborovanju se ukrene ono, kar je društvenikom koristno in potrebno, priredi se domača slovenska veselica in v dveh do treh dnevih se naši rojaki zopet za leto dni razstanejo. Število društvenikov znaša 4600, kajti mnogo Slovencev je pri podpornih društvih drugih slovanskih narodnosti.

Razen teh dveh skupin imamo pa tudi več neodvisnih podpornih društev, ki tvorijo posebno skupino s sedežem v Forest City, Pa., z društvenim glasilom »Glas Naroda«.

Naši premogarji, rudarji in tovarniški delavci pa niso samo pri domačih društvih, temveč tudi pri delavskih organizacijah ali unijah, ki skrbе za izboljšanje delavskega stanu. V mnogih krajih delavcu sploh ni mogoče dobiti dela, ako ni član unije. Ako pa izjemoma kak gospodar ali vodstvo te ali one družbe vzame neunijskega delavca v službo, je štrajk skoro neizogiben.

Ekonomično stanje ameriških Slovencev je mnogo boljše nego evropskih naših bratov, kajti Slovenec je marljiv in vztrajen ter s malim zadovoljen, a iz malega raste veliko, in tako si je večina naših tukajšnjih rojakov, ki gotovo niso bili bogatini, v materialnem stanju lepo pomagala. Njihov zaslužek je večkrat pet- do desetkrat tolik, kakor je bil v stari domovini. Seveda je življenje po evropski denarni valuti računano pri nas dražje, ali vendar se tukajšnje blagostanje z evropsko navidezno sijajnostjo ali pravilnejše: »mizerijo« nikakor ne more primerjati. Ščedljivost je čednost Slovenca, in baš s ščedljivostjo si je mnogo naših rojakov pomagalo do eksistence in bogastva. K ščedljivosti pa človeka prisilijo ali napotijo ameriške razmere same, kajti pri nas se nihče ne zanaša na uradniški patent in na pokojnino ter vse ostale podpore, ki jih moremo po pravici nazvati kri davkoplačevalcev. Vsak je gospodar samega sebe, in človek, ki se zanaša na državno podporo, ni vreden, da je državljan republike, kajti oni, ki materialno škoduje domovini, je gotovo ne ljubi.

V politiko se ameriški Slovenci ne mešajo, vendar so pa naši rojaki pristaši obeh glavnih političnih strank v Zedinjenih državah. Dočim so rojaki, ki žive v obrtnih državah, večinoma republikanci, so oni, ki delajo v srebrnih rudnikih, in tudi nekateri obrtniki demokratje. Socijalnih demokratov ni mnogo.

Republikanci so pristaši sedanje vladne stranke, dočim so demokratje oni, ki mislijo, da bi njihova stranka dovedla našo domovino do večje sreče in boljšega blagostanja, kar je pa, da se iskreno izrazim, zelo dvomljivo. V republikanski stranki so sicer zastopani

vsi trusti in velike korporacije, tu so združeni vsi milijardarji ter milijonarji, ki jim nižji sloji ljudstva ponajveč vsled zavisti niso naklonjeni. Toda baš republikanska stranka je dovedla Zedinjene države do sedanje velikosti in ugleda.

Ko se je pred desetimi leti število ameriških Slovencev začelo množiti, je nastala tudi potreba, da dobivajo rojaki, katerim je Amerika postala domovina, duševno hrano na domačih tleh, in tako je v avgustu leta 1891. prvobornik slovensko-ameriške ideje in vzoren rodoljub, gospod Anton Murnik, ki je prišel leta 1886. v Ameriko, ustanovil v Chicagu prvi slovenski časopis v Ameriki, »Ameriški Slovenec«. Novo podjetje so tukajšnji rojaki navdušeno pozdravili. Toda usoda vrlemu Gorenjcu, Antonu Murniku, ni bila mila. Jedva je izšlo v Chicagu deset števil »Ameriškega Slovenca«, ko je bil radi bolezni prisiljen, pričeto delo opustiti, na kar je list prevzel slovenski župnik Josip F. Buh v Toweru, Minnesota. Toda tudi v ravni Minnesoti ni imel naš prvi list obstanka. Naposled se je preselil v Joliet, Illinois, in postal last »Slovenskega tiskovnega društva«.

Namen »Amerik. Slov.« je, ohraniti ljudem pred vsem vero in narodnost. Izhaja vsak teden.

Kakor je v zadnjih desetletjih minolega stoletja med Slovenci narodna misel in ideja hitro napredovala, takisto se je tudi narodna zavest med ameriškimimi Slovenci hitro širila. Nastala je potreba novega lista, ki naj bi vodil ameriške Slovence po ameriškem neodvisnem potu. Večina ameriških Slovencev je delavskega stanu, in tako je bil delavski list najpotrebnejši.

To nujno potrebo je uvidel naš požrtvovalni rojak Fran Sakser ter dne 23. avgusta leta 1893. ustanovil v New-Yorku neodvisni, slovenskemu delavstvu v Ameriki namenjeni list »Glas Naroda«. Požrtvovalnosti, vztrajnosti in vzornemu rodoljubju g. Sakserja imamo ameriški Slovenci zahvaliti, da je mlado slovensko podjetje v ameriški metropoli izredno hitro napredovalo in postalo nekako sredotočje vseh slovenskih naselbin, posebno pa še v Ameriko in iz Amerike potujočih rojakov.

Pred ustanovitvijo »Glasa Naroda« so bili v svetovno mesto došli rojaki izpostavljeni vsem nevarnostim, kar jih je v svetovnem primorskem mestu sploh. Avstrijski konzulat in takozvana avstrijska naselniška hiša se, kakor povesod, tako tudi v New-Yorku za potujoče Slovence bore malo briga. Razen Nemcev in Ogrov baje do avstrijske pomoči nihče nima pravice. Mnogim Slovincem so

newyorški postopači odvzeli deloma z zvijačo, deloma s silo še ono borno imetje, ki so ga prinesli s seboj iz tužne jim rodne zemlje. Toda sedaj temu ni več tako. »Glas Naroda« je razširjen od Paname do ledene Alaske ter od Atlantskega do Tihega oceana, po ameriškanskih kolonijah na Hawaii, Filipinih, na Cubi in Puertu Ricu. Kdorkoli potuje v Evropo, se gotovo oglasi v uredništvu in Slovenci žele pred odhodom parnika Slovincu »srečno pot« in »na svidanje«. Skoraj vsak Slovenec, ki je živel tukaj par let in se potem vrne v Evropo, tamkaj ne more več ostati. Celo preprosti seljak, ki se vrne v novo domovino, trdi, kako nezmislno in nepraktično je življenje, klanjanje in vsestransko robstvo onkraj oceana.

Za časa špansko-amerikanske vojske je pričel »Glas Naroda« izhajati po dvakrat na teden. Število čitateljev je postajalo vedno večje, ameriškanski Slovenci so se radi obupnih razmer na Slovenskem v zadnjih letih jeli množiti, duh napredka v Slovencih narašča in narodno podjetje mora tudi z narodom napredovati ter vestno vršiti sveto dolžnost do milega svojega naroda. S 1. decembrom 1901. je pričel »Glas Naroda« izhajati po trikrat na teden, in dolžnost nas ameriškanskih Slovencev je, skrbeti za to, da tekom časa postane »Glas Naroda« dnevnik, kar brezdvomno dosežemo, ako bodemo napredovali po dosedanjem potu.

V poletju 1901. so si ustanovili rodoljubni Slovenci v Calumetu, Michigan, svoj list »Glasnik od Gorenjega jezera«, ki je v prvi vrsti namenjen zastopati koristi tamošnjih Slovencev. List je neodvisen tednik, dobro urejevan in naši bratje na severu so lahko nanj ponosni.

V Clevelandu, Ohio, izhaja slovenski list »Nova domovina«, ki je bil prvotno mesečnik ter je le neredno izhajal — kasneje je postal tednik in v novejšem času izhaja po dvakrat na teden.

Slovenci na zapadu so si ustanovili tudi leta 1901. svoj list z imenom »Mir«, kateri izhaja po enkrat na teden v Pueblu, Colorado. Žal, da je list pisan v jeziku, ki ga moremo nazivati atentat na slovenščino.

Končno naj omenim še list slovenskih socijalnih demokratov »Zora«, ki je pričel početkom poletja 1901. izhajati v Chicagu, Illinois. Toda podjetje se ni vzdržalo in list, ki je bil tednik, je v septembru l. l. prenehal izhajati.

To je v kratkih potezah življenje in delovanje ameriškanskih Slovencev ali onega dela našega naroda, ki mu v tužni domovini boginja Fortuna ni bila naklonjena, ki mu domovina ni dajala, ozi-

roma ni mogla dati najpotrebnejše eksistence in ki je na tisoče milj od rodne mu zemlje našel novo, svobodno in srečnejšo domovino.

* * *

Ob sklepu poročila o amerikanskih Slovencih naj izročim javnosti še podatke, ki sem jih mogel dobiti o ostalih slovenskih narodih, živečih širom Zedinjenih držav v istih razmerah in okoliščinah kakor Slovenci.

Kakor v Evropi, tako so tudi v Ameriki Čehi na prvi stopinji kulture. Koliko je Čehov v Zedinjenih državah Severne Amerike, je težko dognati. Po vladnem ljudskem štetju leta 1890. (izvestja ljudskega štetja leta 1900. v času, ko to pišem, še niso popolno izšla) je bilo tukaj 215.514 oseb češke narodnosti, in sicer 115.342 rojenih v Češki ter 100.172 rojenih v Ameriki. Toda te številke so vsekakor premajhne, kajti Čehi, ki so rojeni na Moravi in katerih je največ v državi Texas, so takrat šteli za »Avstrijance«, dočim so pri lanskem ljudskem štetju samo v Chicagu našli nad 100.000 Čehov. Nikakor se ne motimo, ako trdimo, da je v Zedinjenih državah pol milijona Čehov.

Čehi bivajo po vseh državah in teritorijih; največ jih je v Illinoisu, a najmanj v Arizoni (samo 3). Po ljudskem štetju leta 1890. je bilo največ Čehov v sledečih državah: Illinois 44.985, Nebraska 29.922, Wisconsin 25.727, Iowa 23.421, Minnesota 19.334, Ohio 19.043, New-York 13.645, Missouri 6.654, Kansas 5.907, Texas 5.396, South Dakota 5.113, Michigan 4.002, Pennsylvania 2.823, North Dakota 2.276. Vse te številke pa danes niso več merodajne.

Glavne češke naselbine so v velikih mestih, in sicer po velikosti naselbin v sledečem redu: Chicago, Ill, Cleveland, O., New-York, N. Y., St. Louis, Mo., Omaha, Neb., Milwaukee, Wisc., St. Paul, Minn., Baltimore, Md., Allgheny, Pa., Minneapolis, Min.

S poljedelstvom se pečajo Čehi večinoma v zapadnih državah v Wisconsinu, Iowa, Minnesoti, Nebraski, Kansasu, obeh Dakotah, Texasu in v Oklahomi. Mnogo mest ima tudi češka imena, tako Pisec v Walsh county v North Dakoti; Prague, Saunders co., Nebraska; Melnik, Manitowoc co., Wisconsin; Krok, Pilsen in Slovan v Kewaunee co., Wisconsin; Praha v Walsh co., North Dakota; Praha v Colfax co., Nebraska; Praha v Fayette co., Texas; New Prague in Wesely v Minnesoti; Wesely v Walsh co. North Dakota; Dubina in Moravia v Texasu, Olmitz in Palacky v Kansasu; Plazi v Nebraski; Žiškovi v South Dakoti itd.

Českých listov imamo v Ameriki 48, in to 8 dnevnikov (4 v Chicagu, 2 v Clevelandu in 2 v New-Yorku); 5 jih izhaja po dvakrat na teden, namreč 3 v Chicagu, 1 v Wisconsinu in 1 v Dovi; dalje 26 tednikov, in sicer 7 v Chicagu, 5 v Wisconsinu, 4 v Nebraski, 3 v Ohio, 2 v New-Yorku, 2 v Texasu, 1 v Baltimore in 2 v Dovi. Dva gospodarska lista, namreč eden v Chicagu in drugi v Omahi izhajata vsakih štirinajst dni. Razen teh listov imajo Čehi dve mesečni knjižnici, dva mesečnika za mladino, 1 mesečnik za zdravnike in 1 četrtletnik. Dnevniki, dvotedniki in tedniki so politični časniki; 5 je katoliških, 2 protestantovska, a ostali neodvisnega in protiverškega značaja; 5 je leposlovnih, 3 humoristični in 3 socialistični.

Najstarejši češki list v Ameriki je »Slavie«, ki je prišel leta 1861. v Racine, Wis., izhajati. V politiki zastopa neodvisne demokrate, glede vere je nepristranski. Izhaja vsak torek in petek.

Amerikanske Čehe je najti v najraznovrstnejih poslih. Med njimi je najti ljudi, ki pometajo ulice, in učene ljudi, ki predavajo na vseučiliščih, odvetnike, bankirje in politikarje. V New-Yorku so roko-delci, v Pensylvaniji premogarji, v Texasu delajo v bombaževih nasadih, na zapadu so farmerji, v Clevelandu so ponajveč v tovarnah; v Chicagu so bili prvotno večinoma krojači, toda sedaj so po vsakovrstnih službah in samostojni gospodarji. Češki narod v Ameriki v resnici vzorno napreduje.

Največji slovanski narod v Ameriki je pa brezdvomno narod poljski, kajti Poljakov je v Zedinjenih državah nad 1,500.000.

Največje poljske kolonije so v državah New-York, New Jersey, Pennsylvania, Ohio, Indiana, Michigan, Missouri, Wisconsin, Minnesota in v obeh Dakotah. Poljskih časnikov je nad 50, med njimi pet dnevnikov.

Slovakov je v Ameriki okrog 350.000. Kakor ostali Slovani, naseljeni so tudi oni ponajveč v Pensylvaniji. Večje slovaške kolonije so v Ohio, New-York, New Jersey, Illinois, West Virginia, Connecticut, Michigan, Missouri, Minnesota, Colorado, Montana in Massachusetts. Slovaki imajo 11 časopisov v Ameriki; trije listi, med katerimi je eden tudi dnevnik, so veliki. Ponajveč delajo Slovaki v premogokopih in tovarnah, na zapadu so poljedelci.

Rusov je v Zedinjenih državah, vštevši Kanado in severnozpadni teritorij, nad 300.000, torej proti njihovemu številu v Evropi vrlo malo. Njim je domovina milejša nego tujina, kajti Rusi bivajo na ruski zemlji, dočim Slovani, katerih domovina ni svobodna in neodvisna, svoj rodni zavičaj hladnokrvno ostavljajo in hite v daljni svet, češ: »tujec sem v Avstriji, inorodec v Nemčiji . . .«

Rusi (in Malorusi) imajo v Zedinjenih državah največje naselbine v Californiji, Washingtonu in Oregonu. Mnogo več jih je pa v Alaski, Kanadi in Manitobi, kjer je tudi več naselbin verske sekte »Duhoborcev« in ena »Molokanov«, ki so večinoma iz Kavkaza.

V Zedinjenih državah izhajajo štirje ruski časniki, dva velikoruska in dva maloruska; dva (eden pravoslavni in eden grškokatoliški) izhajata v New-Yorku.

Kanadski Rusi so večinoma poljedelci, in kolikor je posneti iz kanadskega časopisja, so Rusi kanadski vladi zelo dobrodošli naseljenci. Rusi, živeči tostran velikih jezer, žive pa v istih razmerah kakor ostali Slovani.

Število Hrvatov v Zedinjenih državah preseza 200.000 oseb ter žive skoraj povsod, koder bivajo Slovenci; kar velja o Slovencih, isto velja tudi o Hrvatih. Oni imajo pet časnikov, ki vsi so tedniki. Največ Hrvatov prihaja iz Primorske in Dalmacije.

Tudi domovina Srbov je, vsaj kar se tiče kraljevine in kršne Črne gore neodvisna, in ona domovina, ki je živa priča slave pradedov, kjer so Srbom sveti kraji Zeta, Lovćen, Vučidol in drugi, je Srbu najmilejša. Radi tega imamo v Ameriki le okrog 8000 Srbov (pravoslavnih), katerih večjidel prihaja iz Slavonije, Banata, Bosne in Dalmacije, ponekoliko tudi iz Črne gore.

Glavne srbske naselbine so v Pennsylvaniji in v južnoiztočnih državah. Srbi imajo dva časnika: »Sloboda«, ki izhaja osmo leto v San Franciscu, in »Србин«, ki je pričel v septembru izhajati v Pueblu, Colorado. Tudi Srbi se ponajveč bavijo z rudarstvom.

Bolgarov, vštévši makedonske in tesalske brate, je pri nas najmanj in njihovo število menda ne preseza 4000. Bolgari niso društveno organizirani in se navadno poizgube med ostalimi slovanskimi narodi. Vendar pa upamo, da bomo skoraj tudi o naših najjužnejših rojakih mogli poročati, da tudi oni žive duševno v tujini.

*

Naposled izrekam na tem mestu najiskrenejšo zahvalo vsem onim, ki so mi priposlali potrebnih tozadevnih informacij; najtopleje se pa zahvaljam gospodu Francu Sakserju, ki mi je radovoljno naznanil potrebne podatke; nadalje gg. Josipu Jurju Kralju, uredniku češkega lista »Slavie« v Racine, Wisc., Josipu S. Kruski v Milwaukee, Wisc., V. Radojeviću v San Franciscu, Cal., Vaziliju Vigdorovu v New-Yorku, Ivanu Špevaku in vsem ostalim slovanskim rodoljubom, ki so se blagohotno odzvali mojemu pozivu.